

Anarhistička biblioteka  
Anti-Copyright  
14. 09. 2013.



*Mihail Bakunjin*

# Nemoral države

Mihail Bakunjin  
Nemoral države  
1873.

Preveo Franko Burolo, Mreža anarhosindikalista (MASA),  
<http://www.masa-hr.org/content/mihail-bakunjin-nemoral-drzave>  
Mikhail Bakunin, „The Immorality of the State“, *The Political  
Philosophy of Bakunin*, by G. P. Maximoff, The Free Press, NY,1953.

<http://anarhisticka-biblioteka.net>

1873.

ljudskog, a ne božanskog morala, dobro koje je učinjeno po naredbi odozgo prestaje biti dobro i pritom postaje zlo. Sloboda, moral i ljudsko dostojanstvo čovjeka sastoje se upravo u tome da čovjek čini dobro ne zato što mu je to naređeno, nego zato što on to shvaća, želi i to voli.

je sama baza, ono je svijet u kojem se, neizbježno i na mnogo kasnijem stupnju, počelo razvijati ono što mi nazivamo dobrim i lošim.

## Država je povijesno nužno zlo

Nije tako i sa državom. I ne oklijevam reći da je država zlo, ali povijesno nužno zlo, toliko nužno u prošlosti koliko će i njeno potpuno izumiranje biti nužno prije ili kasnije, točno toliko nužno koliko su i primitivna bestijalnost i teološka odstupanja bila nužna u prošlosti. Država nije društvo; ona je samo jedan od njegovih povijesnih oblika, jednako brutalan kao i apstraktan po karakteru. Povijesno gledajući, ona se izdigla u svim zemljama iz braka nasilja, pljačke i grabeža – jednom riječju, rata i osvajanja – s bogovima stvorenim u slijedu iz teoloških fantazija nacija. Od samog početka ona je bila – i još uvijek je – božanska sankcija brutalne snage i trijumfirajuće nepravde. Čak i u najdemokratskijim zemljama, kao što su Sjedinjene američke države i Švicarska, ona je jednostavno posvećivanje privilegija znatne manjine i efektivno porobljavanje goleme većine.

## Revolt protiv države

Revolt protiv države je mnogo lakši jer ima nešto u prirodi države što izaziva pobunu. Država je autoritet, ona je sila, ona je razmetljivo izlaganje moći i zaludenost njome. Ona se ne trudi zadobiti naklonost, privoljeti, obratiti. Svaki put kada intervenira to čini s osobito malo ljupkosti. Jer po samoj svojoj prirodi ona ne može uvjeravati, nego mora nametati i upotrebljavati silu. Ma koliko se trudila sakriti tu prirodu, ona će ipak ostati zakonski kršitelj ljudske volje i trajno negiranje njegove slobode.

## Moral pretpostavlja slobodu

Čak i kada država propiše nešto dobro, ona to ispravi i okrnji baš zato što to dolazi u obliku naredbe i zato što svaka naredba izaziva i pobuđuje legitiman revolt slobode; kao i zato što, s točke gledišta pravog morala,

## Sadržaj

Teorija društvenog ugovora .....	5
Manjak moralnog raspoznavanja u stanju prethodnom izvornom društvenom ugovoru .....	5
Društveni ugovor kao kriterij dobra i zla .....	6
Država formirana društvenim ugovorom je moderna ateistička država .....	6
Etika izjednačena s državnim interesima .....	6
Kolektivni egoizam pojedinih udruženja uzdignut u etičke kategorije .....	7
Moral je proširiv samo u granicama pojedinih država .....	7
Zakon džungle vlada državnim međudnosima .....	8
Univerzalna solidarnost čovječanstva poremećena zbog države ..	8
Patriotizam ide protivno normalnom ljudskom moralu .....	9
Vrhovni zakon države .....	10
Država namjerava zauzeti mjesto čovječanstva .....	10
Pojam čovječanstva, odsutan u davnim vremenima, je postao sila u našem sadašnjem životu .....	11
Država mora priznavati na svoj licemjerman način snažan osjećaj čovječanstva .....	11
Neprekidni rat je cijena postojanja države .....	12
Zločini su moralno podneblje država .....	13
Zločin – privilegija države .....	13
Državni moral prema Machiavelliu .....	14
U čemu je Machiavelli bio u krivu .....	14
Dešifrirani patriotizam .....	15
Izvorna ljudska zloba – teoretska premisa države .....	15
Teologija i politika .....	16
Sličnost etičkih premisa teologije i politike .....	16
Društvo nije proizvod ugovora .....	17
Revolt protiv društva je nepojmljiv .....	17
Država je povijesno nužno zlo .....	18
Revolt protiv države .....	18
Moral pretpostavlja slobodu .....	18

kreposnog genija, zakonodavca svog naroda, kao Mojsija, Lycurgusa ili Solona; i taj vođa i te uzde će utjeloviti mudrost i represivnu moć države.

## **Društvo nije proizvod ugovora**

Država je tranzitni povijesni oblik, prolazni oblik društva – kao Crkva, kojoj je ona mlađa sestra – ali joj nedostaje nužna i nepromjenjiva osobina društva koja je prethodna svakom razvitku čovječanstva i koja, imajući potpunog udjela u svemogućoj moći prirodnih zakona, radnji i manifestacija, sačinjava samu bazu ljudskog postojanja. Čovjek je rođen u društvu baš kao što je i mrav rođen u mravinjaku ili pčela u pčelinjaku; čovjek je rođen u društvu od samog trenutka kad je prvi put zakoračio prema čovječanstvu, od trenutka kad je postao ljudsko biće, tj. biće koje posjeduje u većem ili manjem opsegu moć misli i govora. Čovjek ne bira društvo; naprotiv, on je proizvod potonjeg i on je jednako toliko neizbježno subjekt prirodnih zakona koji upravljaju njegov suštinski razvoj kao i svim ostalim prirodnim zakonima kojima on mora biti poslušan.

## **Revolt protiv društva je nepojmljiv**

Društvo prethodi i u isto vrijeme preživljava svakog ljudskog pojedinca, bivajući na taj način kao i sama priroda. Ono je vječno kao priroda, ili bolje, pošto je rođeno na našoj zemlji ono će i trajati toliko dugo koliko i zemlja. Radikalna pobuna protiv društva bi stoga bila jednako nemoguća za čovjeka kao i pobuna protiv prirode, pošto ljudsko društvo nije ništa drugo nego zadnja velika manifestacija ili kreacija prirode na ovoj zemlji. Pojedinaac koji bi se htio pobuniti protiv društva – a to znači protiv prirode općenito i njegove vlastite prirode posebno – postavio bi sebe s one strane ograde pravog postojanja, zaronio bi u ništavilo, u apsolutnu prazninu, u beživotnu apstrakciju, u Boga.

Tako slijedi da je jednako nemoguće pitati je li društvo dobro ili loše kao što je i pitati je li priroda – univerzalno, materijalno, stvarno, apsolutno, bitno i vrhovno biće – dobra ili loša. Ono je mnogo više od toga: ono je neizmjeran, istinski i iskonski fakt, koji je postojao prije svake svijesti, svih ideja, svakog intelektualnog i moralnog raspoznavanja; ono

proizvod slobode. To bi, unatoč tome, bio potpuno krivi zaključak. Država, čak i prema toj teoriji, nije proizvod slobode, nego baš suprotno, proizvod dobrovoljnog svladavanja i žrtvovanja slobode. Prirodni ljudi, potpuno slobodni s točke gledišta prava, ali zapravo izloženi svim opasnostima koje u svakom trenutku njihovih života prijete njihovoj sigurnosti, kako bi osigurali i zajamčili potonju žrtvu, abdiciraju veću ili manju porciju njihove slobode, i dok je oni žrtvuju u ime svoje sigurnosti do te mjere da postaju građani, oni također postaju robovi države. Stoga imamo pravo potvrditi da s točke gledišta države dobro ne izniče iz slobode, nego baš suprotno, iz negacije slobode.

## Teologija i politika

Nije li neobično, ta sličnost između teologije (znanost Crkve) i politike (teorija države), to približavanje dviju naoko suprotnih nizova misli i djela na jednom te istom uvjerenju: tome o potrebi žrtvovanja ljudske slobode kako bi stvorili ljude moralnim bićima i pretvorili ih u svece prema jednima i kreposnim građanima prema drugima? Što se tiče nas, to nas baš i ne iznenađuje, jer mi smo uvjereni da su politika i teologija obje usko povezane, potječu iz istog korijena i teže istome cilju pod dva različita imena; mi smo uvjereni da je svaka država zemaljska Crkva, baš kao što je i svaka Crkva sa svojim nebesima, prebivalištem besmrtnih bogova i blaženih – nije ništa drugo nego nebeska država.

## Sličnost etičkih premisa teologije i politike

Država tada, kao i Crkva, započinje s tom temeljnom pretpostavkom da su svi ljudi u suštini loši i da kada bi bili pušteni na njihovu prirodnu slobodu da bi trgali jedni druge i da bi nudili prizor najstrašnije anarhije u kojem bi najjači ubijao ili izrabljivao one slabije. I nije li to baš suprotno od onoga što se sada događa u našim uzornim državama?

Isto tako država postavlja kao svoje načelo slijedeću doktrinu: Da bi se uspostavio javni red nužno je imati viši autoritet; da bi se upravljalo ljudima i svladalo njihove grešne strasti nužno je imati vođu i također postaviti uzde na narod, ali taj autoritet mora biti ogrnut u čovjeka

## Teorija društvenog ugovora

Čovjek nije samo najindividualnije biće na Zemlji – on je također i najdruštvenije biće. Bila je velika zabluda od strane Jeana Jacquesa Rousseaua što je smatrao da je primitivno društvo bilo utemeljeno na slobodnom ugovoru među divljacima. Ali Rousseau nije bio jedini koji je podupirao takva gledišta. Većina pravnikâ i modernih pisaca, pripadali oni Kantievskoj školi ili nekoj drugoj individualističkoj i liberalnoj školi koji ne prihvaćaju teološku ideju društva koja je utemeljena na božanskom pravu, niti one Hegelijanske škole – društva kao više ili manje mističnog ostvarenja objektivne moralnosti – niti primitivno životinjsko društvo naturalističke škole –uzimaju nolens volens, radi nedostatka bilo kojeg drugog temelja, prešutan ugovor, kao njihovu polazišnu točku.

Prešutan ugovor! To znači ugovor bez riječi i kao posljedica tome ugovor bez misli i bez volje: odvratna besmislica! Apsurdna fikcija, i više, opaka i grešna fikcija! Bezvrijedna neslana šala! To pretpostavlja da dok bih ja bio u stanju u kojem ne mogu htjeti, razmišljati, govoriti, svezao bih sebe i sve moje potomke – jedinom odlikom što sam dopustio da budem žrtvovan bez izazivanja ikakvog protesta – u neprekidno ropstvo.

## Manjak moralnog raspoznavanja u stanju prethodnom izvornom društvenom ugovoru

S točke gledišta sistema kojeg mi sad promatramo razlika između dobra i zla nije postojala prije sklapanja društvenog ugovora. U to je vrijeme svaki pojedinac bio izoliran u svojoj slobodi ili u svom apsolutnom pravu, bez da pripazi na slobodu drugih osim u onim slučajevima kad je to morao zbog svoje slabosti ili svoje relativne snage – drugim riječima, zbog svog opreza i koristi. U to je vrijeme egoizam, prema istoj teoriji, bio vrhovni zakon, jedino postojeće pravo. Dobro je bilo određeno uspjehom, zlo jedino neuspjehom, a pravda je bila samo posvećivanje ostvarenih djela, koliko god to bilo grozno, okrutno ili sramotno – to je pravilo u političkoj moralnosti koja sada prevladava u Europi.

## **Društveni ugovor kao kriterij dobra i zla**

Razlikovanje dobra i zla, prema ovom sistemu, je počelo tek sa sklapanjem društvenog ugovora. Sve ono što je bilo prepoznato da je na opću korist se proglašavalo dobrim, a sve suprotno tome lošim. Članovi društva koji su ušli u taj sporazum postajući građani, obvezujući sebe časnim obvezama, preuzeli su pritom dužnost da podrede svoje privatne interese općem dobru, nerazdvojivoj koristi svih. Također su i rastavili svoja individualna prava od javnih prava, kojih je jedina predstavica – država – pritom dobila moć da spriječi svaki revolt individualnog egoizma, posjeda, uopće, dužnost da štiti svakog svog člana u primjenjivanju svojih prava sve dok se oni ne okrenu protiv općih prava zajednice.

## **Država formirana društvenim ugovorom je moderna ateistička država**

Sada ćemo istražiti prirodu odnosa u koje je država, tako zasnovana, obavezna ulaziti sa sličnim državama, kao i njene odnose prema stanovništvu kojim vlada. Takva se analiza pokazuje najzanimljivijom i najkorisnijom pošto je država, kako je ovdje definirana, upravo moderna država u toliko što je odvojena od religiozne ideje: to je svjetovna ili ateistička država koju su moderni pisci zagovarali.

Pogledajmo, dakle, od čega se sastoji taj moral. Moderna država, kao što smo rekli, se oslobodila jarma Crkve i posljedično tome je stresla sa sebe jaram univerzalnog ili kozmopolitskog morala kršćanske religije, ali nije još prodrla do humanitarne ideje ili etike – što ne može ni učiniti bez da samu sebe uništi, zbog svog samostalnog postojanja i izolirane koncentracije država je uvelike preuska da bi mogla obuhvaćati, sadržavati interese, pa posljedično, i moral čovječanstva kao cjeline.

## **Etika izjednačena s državnim interesima**

Moderne države su došle točno do te točke. Kršćanstvo im služi samo kao maska i fraza, kao sredstvo prevare za budale, jer ciljevi kojima oni teže nemaju ništa zajedničkog s religioznim ciljevima. A i istaknuti

biti radikalno drugačiji od onog Machiavellievog, razlog tome je sasvim jednostavan: mi smo sinovi Revolucije i od nje smo naslijedili religiju čovječanstva koju moramo pronaći na ruševinama religije božanstva. Mi vjerujemo u prava čovjeka, u dostojanstvo i nužnu emancipaciju ljudske vrste. Mi vjerujemo u ljudsku slobodu i ljudsko bratstvo bazirano na ljudskoj pravdi.

## **Dešifrirani patriotizam**

Već smo vidjeli da isključujući ogromnu većinu čovječanstva iz svoje sredine, postavljajući je izvan obveza i recipročnih dužnosti morala, pravde i prava, država poriče čovječanstvo s tom pompoznom riječju, patriotizam, i nalaže nepravdu i okrutnost svim svojim subjektima kao njihovu vrhovnu dužnost.

## **Izvorna ljudska zloba – teoretska premisa države**

Svaka država, kao i svaka teologija, tvrdi da je čovjek u suštini zao i loš. U državi koju ćemo sada promatrati dobro, kao što smo već vidjeli, počinje sklapanjem društvenog ugovora i stoga je samo proizvod tog ugovora – njegov vrli sadržaj. Ono nije proizvod slobode. Baš suprotno, dokle god ljudi ostaju izolirani u svojoj apsolutnoj individualnosti, uživajući svu svoju prirodnu slobodu, ne priznavajući nikakve granice toj slobodi osim onih nametnutih faktom, a ne pravom, oni slijede samo jedan zakon – zakon prirodnog egoizma.

Oni vrijeđaju, maltretiraju, pljačkaju, ubijaju i proždiru jedni druge, svatko prema mjeri svoje inteligencije, svoje lukavosti i svojih materijalnih mogućnosti, kao što to sada čine države. Stoga ljudska sloboda ne proizvodi dobro nego zlo, jer je čovjek loš po prirodi. Kako je postao loš? To je na teologiji da objasni. Činjenica je da je država, kad je počela postojati, našla čovjeka već u tom stanju i zadala si je zadatak da ga učini dobrim; drugim riječima, pretvoriti prirodnog čovjeka u građanina.

Netko bi mogao na ovo reći da pošto je država proizvod ugovora kojeg su ljudi slobodno sklopili i pošto je dobro proizvod države, slijedi da je ono

## Državni moral prema Machiavelliju

Veliki talijanski filozof politike, Machiavelli, je bio prvi koji je stavio u opticaj tu frazu (državni razlog) ili joj je barem dao njeno pravo značenje i golemu popularnost koju ona od tada uživa u upravnim krugovima. Realističan i pozitivan mislilac kao što je bio, došao je do zaključka – i bio je prvi u tome – da velike i moćne države mogu biti temeljene i održavane samo kriminalom – velikim zločinima – i korjenitim prezirom prema bilo čemu nazivanom poštenošću.

On je napisao, objasnio i raspravio svoj slučaj sa strahovitom otvorenošću. I pošto je pojam čovječanstva bio potpuno zanemaren u njegovo vrijeme; pošto je ideja bratstva – ne ljudskog, nego religijskog – propovjedanog od strane Katoličke Crkve bila, kao što ona uvijek i je, ništa doli sablasna ironija, iznevjerena u svakom trenutku čak i u djelima same Crkve; pošto u njegovo vrijeme nitko nije vjerovao da postoji takva stvar kao što su narodna prava – narod je bio smatran inertnom i nesposobnom masom, neka vrsta topovskog mesa za državu, koju treba oporezivati, utisnuti u prisilni rad i zadržati u stanju vječne poslušnosti; uzevši sve to u obzir Machiavelli je sasvim logično zaključio da je država vrhovni cilj ljudske egzistencije, da joj se treba služiti pod svaku cijenu i da pošto interes države stoji iznad svega drugoga, dobar patriot ne bi smio odstupiti od bilo kakvog zločina kako bi mogao služiti državi.

Machiavelli savjetuje pribjegavanje kriminalu, potiče ga i postavlja ga kao *sine qua non* (neophodan, nužan uvjet; op. prev.) političke inteligencije kao i istinskog patriotizma. Bilo da se država zove monarhija ili republika kriminal će uvijek biti neophodan da održi i osigura svoj trijumf. Taj će kriminal bez sumnje mijenjati svoj pravac i objekt, ali njegova će priroda ostati ista. Uvijek će biti prinuđen i poslušan povređivanju pravde i poštenosti – za dobro države.

## U čemu je Machiavelli bio u krivu

Da, Machiavelli je bio u pravu: ne možemo u to sumnjati sada kada imamo iskustvo od tri i pol' stoljeća dodano na njegovo vlastito iskustvo. Da, Povijest nam govori da dok su male države kreposne zbog svoje slabosti, moćne države se održavaju samo kroz kriminal. Ali naš će zaključak

državnici naših vremena; razni Palmerstoni, Muravievi, Cavouri, Bismarcki, Napoleoni bi umirali od smijeha kad bi se njihova javno izjavljena religijska uvjerenja uzela za ozbiljno. Smijali bi se i više kad bi im netko pripisao humanitarne osjećaje, obzirnost i namjere koje su oni uvijek javno iznosili kao puku glupavost. Pa onda što sačinjava njihov moral? Samo državni interesi. S te točke gledišta koja je, s vrlo malo iznimaka, bila točka gledišta državnika, snažnih ljudi svih vremena i zemalja, sve što služi očuvanju, veličanju i konsolidiranju moći države je dobro – iako bi to moglo biti svetogrдно s religiozne točke gledišta i što može izgledati gnjusno s točke gledišta ljudskog morala – i obratno, što god se suprotstavlja interesima države je loše, iako je to najsvetija i ljudski najpravednija stvar. To je istinski moral i stoljetna praksa svih država.

## Kolektivni egoizam pojedinih udruženja uzdignut u etičke kategorije

Takav je također i moral države temeljen na teoriji društvenog ugovora. Prema ovom sistemu, dobro i pravedno, pošto je to počelo tek od društvenog ugovora, u stvarni nisu ništa drugo nego sadržaj i krajnja svrha ugovora – što bi značilo, opća korist i javno pravo svih pojedinaca koji čine taj ugovor, s iznimkom onih koji su ostali izvan njega. Prema tome, pod dobrim se u ovom sistemu misli samo na najveće zadovoljenje kolektivnog egoizma nekog određenog i ograničenog udruženja koje, temeljeno na djelomičnom žrtvovanju individualnog egoizma svakog svog člana, isključuje iz sebe, kao strance i prirodne neprijatelje ogromnu većinu ljudske vrste bez obzira na to je li i ona sačinjena od sličnih udruženja.

## Moral je proširiv samo u granicama pojedinih država

Postojanje jedne ograničene države nužno pretpostavlja postojanje i po potrebi izaziva formiranje različitih država, pošto je sasvim prirodno da se pojedinci koji se nađu izvan te države i čiji su postojanje i sloboda

pod prijetnjom iste povežu međusobno protiv nje. Sad ovdje imamo čovječanstvo razbijeno u neodređen broj država koje su strane, neprijateljske i prijeteće jedna prema drugoj.

Nema zajedničkog prava i nema društvenog ugovora među njima, jer kad bi takav ugovor ili pravo postojalo razne države bi prestale biti apsolutno nezavisne jedna o drugoj, postavši federalne članice jedne velike države. Osim u slučaju da ta velika država obuhvaća čovječanstvo kao cjelinu, ona bi nužno imala protiv sebe neprijateljstvo drugih velikih država, iznutra sjedinjenih. Prema tome rat bi uvijek bio vrhovni zakon i sastavna potreba pukog postojanja čovječanstva.

## **Zakon džungle vlada državnim međuodnosima**

Svaka država, bilo da je federativnog ili ne federativnog karaktera, mora težiti tome, pod kaznom krajnjeg pustošenja, da postane najmoćnija među državama. Ona mora proždirati druge tako da ona ne bi bila prožderana, osvajati da ne bi bila osvojena, zarobljavati da ne bi bila zarobljena – jer dvije slične i u isto vrijeme strane sile ne mogu istodobno postojati bez da se međusobno unište.

## **Univerzalna solidarnost čovječanstva poremećena zbog države**

Država je tada najzloglasnija negacija, najciničnija i najpotpunija negacija čovječanstva. Ona razdire univerzalnu solidarnost svih ljudi na zemlji i ujedinjava neke od njih kako bi mogli uništavati, osvajati i porobljavati sve ostale. Ona stavlja pod svoju zaštitu samo svoje vlastite građane i priznaje ljudska prava, humanost i civilizaciju samo unutar svojih vlastitih granica. I pošto ne priznaje nikakva prava izvan svojih vlastitih granica, ona si je sasvim logično prisvojila pravo da najokrutnijom nehumanošću tretira svu stranu populaciju koju može pljačkati, istrebljavati ili podrediti svojoj volji. Ako i pokaže velikodušnost ili humanost prema njima, to ni u jednom slučaju ne radi iz bilo kakvog osjećaja

## **Zločini su moralno podneblje država**

To nam objašnjava zašto je otkad je počela povijest, tj. otkad postoje države politički svijet uvijek bio i još uvijek nastavlja biti pozornica visokog lopovluka i nenadmašenog razbojništva – razbojništvo i lopovluk koji se održavaju na veliku čast, pošto su određeni patriotizmom, transcendentnim moralom i vrhovnom koristi države. To nam objašnjava zašto sva povijest drevnih i modernih država nije ništa drugo nego niz odvratnih zločina; zašto sadašnji i prošli kraljevi i ministri svih vremena i svih zemalja – državnici, diplomati, birokrati i ratnici – sudeći prema jednostavnom moralu i ljudskoj pravdi zaslužuju tisuću puta osudu na doživotnu robiju.

Jer nema toga terora, okrutnosti, svetogrđa, krivokletstva, prijevare, sramotnog ugovaranja, bezobrazne krađe, drske pljačke, prljave izdaje koja nije bila počinjena i sve to još uvijek čine predstavnici države, bez drugih isprika osim ove elastične, često puta tako prikladne i jezovite fraze – Državni razlog. Uistinu jezovita fraza! Jer je korumpirala i obeščastila više ljudi u službenim krugovima i vladajućoj društvenoj klasi nego kršćanstvo samo. Čim se izgovori sve postaje tiho i nevidljivo: poštenje, čast, pravda, pravo, milosrđe i sami nestaju, a s njima i logika i ljudski razum; crno postaje bijelo i bijelo postaje crno, jezivo postaje ljudsko (humano), a najpodliji i najokrutniji zločini postaju djela vrijedna hvale.

## **Zločin – privilegija države**

Što je dozvoljeno državi zabranjeno je pojedincu. Takvo je načelo svih vlada. Machiavelli je to rekao, a povijest kao i praksa svih suvremenih vlada iznosi to na vidjelo. Zločin je nužan uvjet samog postojanja države i stoga postavlja svoj ekskluzivni monopol iz kojeg slijedi to da je pojedinac koji se usudi počiniti zločin kriv u dvojnog smislu: prvo, on je kriv prema ljudskoj savjesti i, iznad svega, on je kriv naspram države zbog prisvajanja jedne od njezinih najvrjednijih privilegija.



Stoga, što vidimo? Svaki put kada jedna država želi objaviti rat nekoj drugoj državi, to započne izdavanjem manifesta upućenog ne samo svojim subjektima, nego i cijelom svijetu. U tom manifestu ona izjavljuje da su pravo i pravda na njenoj strani i nastoji dokazati da je potaknuta isključivo ljubavlju prema miru i čovječanstvu i da je, ispunjena plemenitim i miroljubivim osjećajima, već dugo trpi u tišini sve dok je rastuća pokvarenost njenog neprijatelja nije natjerala da izvadi mač. U isto vrijeme priseže da će, prezriva prema svakom materijalnom osvajanju i ne tražeći nikakvo teritorijalno proširenje, privesti kraju taj rat čim pravda bude ponovno uspostavljena. I njeni antagonistički odgovori sa sličnim manifestom u kojem će se, naravno, pravo, pravda, ljudskost i svi plemeniti osjećaji naći na njenoj strani. Ti uzajamno suprotstavljeni manifesti su napisani s istom rječitošću, oni dišu isto kreposno ogorčenje i jedan je točno toliko iskren koliko i drugi; drugim riječima, oba su jednako bezobrazna u svojim lažima i samo budale mogu biti njima zavarane. Razborite osobe, sve one koje su imale neko političko iskustvo, se niti ne zamaraju čitanjem takvih manifesta. Baš suprotno, oni traže načine da otkriju interese koji oba protivnika tjeraju u taj rat i da izvagaju snagu svakog od njih kako bi mogli odgonetnuti rezultat borbe. Što samo dokazuje da moralna pitanja nisu u igri u takvim ratovima.

## **Neprekidni rat je cijena postojanja države**

Prava naroda, kao i pregovaranja koja određuju državne odnose, manjkaju bilo kakvu moralnu potvrdu. U svakoj određenoj povijesnoj epohi oni su materijalni izraz ravnoteže koja proizlazi iz uzajamnog antagonizma država. Dokle god države postoje neće biti mira. Bit će samo više ili manje produženih predaha, primirja sklopljenih od strane neprekidno zaraćenih država; ali čim se država bude osjećala dovoljno snažnom da uništi tu ravnotežu u svoju korist, nikad si to ne će propustiti. Povijest čovječanstva to u potpunosti iskazuje.

dužnosti: a to je zbog toga što ona nema nikakvih dužnosti osim sama prema sebi i prema onim svojim članovima koji su je osnovali činom slobodnog sporazuma, koji je nastavljaju sačinjavati na istim slobodnim temeljima ili, kao što se dugoročno događa, koji su postali njeni subjekti.

Pošto međunarodni zakon ne postoji i pošto neće nikad niti moći postojati na jedan ozbiljan i stvaran način bez da potkopava prave temelje apsolutnog državnog suvereniteta, država ne može imati nikakve dužnosti prema stranim populacijama. Ako čak i tretira humano neki osvojeni narod, ako ne ode do pravog obliča u pljačkanju i istrebljivanju istog i ne svede ga do krajnjeg stupnja ropstva, to vjerojatno čini zbog razmatranja političke pogodnosti i opreza ili čak iz čiste velikodušnosti, ali nikad zbog dužnosti; jer ima apsolutno pravo da njima raspolaže kako god ona smatra ispravnim.

## **Patriotizam ide protivno normalnom ljudskom moralu**

Ta zloglasna negacija čovječanstva, koja čini pravu bit države, je s točke gledišta ove posljednje najviša dužnost i najveća vrlina: zove se patriotizam i sačinjava transcendentni moral države. Zovemo ga transcendentnim moralom jer on obično prekoračuje (transcendira -op. prev.) iznad stupnja ljudskog morala i pravde, bilo privatnog ili javnog, i time se često postavlja u djelomično proturječje s njima. Tako da, na primjer, povrijediti, tlačiti, opljačkati, harati, ubiti ili porobiti nečijeg bližnjeg znači, prema normalnom moralu čovjeka, učiniti ozbiljan zločin.

U javnom životu, baš suprotno, s točke gledišta patriotizma, kad je to učinjeno za veću slavu države kako bi mogla očuvati ili proširiti svoju moć sve ono postaje dužnost i vrlina. I ta dužnost, ta vrlina, su obavezne svim patriotskim građanima. Od svakoga se očekuje izvršenje tih dužnosti, ne samo u odnosu na strance, nego i na njegove sugrađane, članove i subjekte iste države, kad god dobrobit države to zahtijeva od njega.

## Vrhovni zakon države

Vrhovni zakon države je samoočuvanje pod svaku cijenu. I pošto su sve države od samog početka njihovog postojanja na zemlji bile osuđene na beskonačnu borbu – borbu protiv svog vlastitog stanovništva, kojeg tlače i uništavaju, i borbu protiv svih stranih država, od kojih svaka može biti jaka samo ako su druge slabe – i pošto države ne mogu izdržati u toj borbi osim ako konstantno ne povećavaju svoju moć protiv svojih vlastitih subjekata kao i protiv susjednih država – slijedi da je vrhovni zakon države povećanje svoje moći na štetu unutarnje slobode i vanjske pravde.

## Država namjerava zauzeti mjesto čovječanstva

Takav je u svojoj krutoj stvarnosti jedini moral, jedina namjera države. Priznaje Boga samoga samo zato što je on njen vlastiti ekskluzivni Bog, potvrđuje njezine moći i onoga što naziva svojim pravom, a to je pravo da egzistira pod svaku cijenu i da se uvijek širi na račun drugih država. Bilo što, što služi unapređivanju ka tom cilju je korisno, zakonito i kreposno. Bilo što, što tome škodi je kriminalno. Moral države je tada preokret od ljudske pravde i morala.

Ovaj transcendentni, nadljudski i stoga protu-ljudski moral država nije samo rezultat korupcije ljudi koji su zaduženi da vode državne funkcije. Moglo bi se s većim pravom reći da je korupcija ljudi prirodna i nužna posljedica državne institucije. Taj je moral samo razvoj temeljnog principa države, neizbježna ekspresija njezine nerazdvojive potrebe. Država nije ništa drugo nego negacija čovječanstva; ona je ograničena kolektivnost koja namjerava zauzeti mjesto čovječanstva i koja se želi nametnuti iznad drugih kao vrhovni cilj, dok je sve drugo tome podčinjeno i u službi istoga.

## Pojam čovječanstva, odsutan u davnim vremenima, je postao sila u našem sadašnjem životu

To je bilo prirodno i lako razumljivo u davnim vremenima kada je sam pojam čovječanstva bio nepoznat i kad je svaki narod štovao isključivo svoje nacionalne bogove, koji su mu davali pravo života i smrti nad svim drugim nacijama. Ljudska prva su se odnosila samo u na građane države. Bilo što, što je ostalo izvan države je bilo osuđeno na pljačkanje, masakriranje i ropstvo.

Sada su se stvari promijenile. Pojam čovječanstva postaje sve više i više neka sila u civiliziranom svijetu i, zahvaljujući ekspanziji i povećavajućoj brzini sredstava za komunikaciju i također zahvaljujući utjecaju, još uvijek više materijalnom nego moralnom, civilizacije na barbarske narode, taj pojam čovječanstva počinje uzimati uporište čak i u umovima neciviliziranih naroda. Taj je pojam nevidljiva sila našeg stoljeća, s kojom sadašnje sile – države – moraju računati. Ne mogu joj se podrediti svojom slobodnom voljom jer bi takvo podređivanje s njihove strane bilo ravno samoubojstvu, pošto trijumf čovječanstva može biti ostvaren samo kroz uništenje država. Ali države ne mogu više poricati tu ideju niti otvoreno joj se suprotstaviti, jer pošto je sad već postala prejaka, mogla bi ih napokon uništiti.

## Država mora priznavati na svoj licemjerman način snažan osjećaj čovječanstva

U prisutnosti te bolne alternative preostaje samo jedan izlaz: a to je licemjerje. Države izražavaju svoje izvanjsko štovanje te ideje čovječanstva; one govore i naizgled djeluju samo u njeno ime, ali je narušavaju svaki dan. To se, ipak, ne bi trebalo uzeti protiv država. One ne mogu djelovati drugačije, njihova je pozicija postala takva da se mogu održati samo ako lažu. Diplomacija nema drugih zadataka.